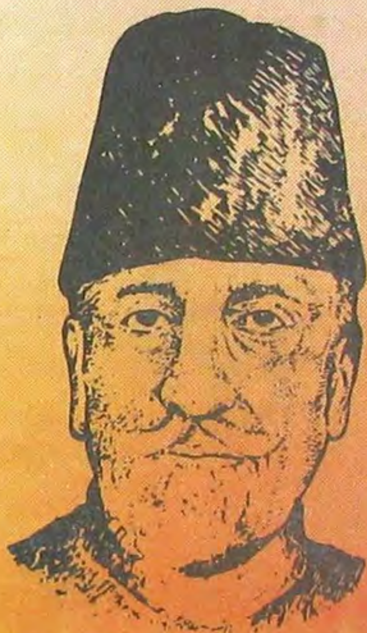
ମୌଲାନା ଆଜାଦ୍

ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର
ଓଡ଼ିଶା, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୌଲାନା ଆଜାଦ୍

ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର, ଓଡ଼ିଶା

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୌଲାନା ଆଜାଦ୍

ଲେଖକ ଡଃ. ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ

ପ୍ରକାଶକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ,
ରାଜ୍ୟ ଜନଶିକ୍ଷା ସାଧନ କେନ୍ଦ୍ର, ଓଡ଼ିଶା
ଜନଶିକ୍ଷା ଭବନ, ୟୁନିଟ୍-୫, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧ ୦୦୧

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୯୭

ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ ୨୦୦୧

ପ୍ରକାଶନ ସଂଖ୍ୟା ଏସ୍.ଆର.ସି.-୨୨୨-୨୩/୯୭

ମୁଦ୍ରଣ ସଂଖ୍ୟା ୨,୦୦୦

ମୁଦ୍ରଣ ଭୋଳାନାଥ ପ୍ରେସ୍
୧୨୦୧/୧୬୦୧, ବମିଖାଲ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭୫୧୦୧୦

ମୂଲ୍ୟ ଚାରି ଟଙ୍କା ପଚାଶ ପଇସା ମାତ୍ର

MOULANA AZAD

Author DR. HEMANTA KUMAR DAS

Publisher Director,
State Resource Centre for Adult Education, Orissa
Janasiksha Bhawan, Unit-5, Bhubaneswar - 751001

1st Edition 1997

2nd Edition 2001

Publication No. SRC -222-23/97

No. of Copies Printed : 2,000

Printed at Bholanath Press
1201/1601, Bomikhal, Bhubaneswar- 751010

Price Rupees Four and Paise Fifty only

ଫୁଲର ମହକ :

୧୯୨୧ ମସିହାର କଥା ହେବ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଡାକରା ଦିଆଯାଇ ସାରିଥାଏ । ସାରା ଦେଶରେ ଏଥିପାଇଁ ହଂଇଚଇ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ସଭାସମିତି ମାନ ହେଉଥାଏ । ନେତାମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କଥା ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଦେଶରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଥାଏ । ସେମାନେ ବି ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିନଥାନ୍ତି । ଦଳ ଦଳ ଲୋକଙ୍କୁ ଧରି ଜେଲ୍‌ରେ ପୂରୋଉଥାଆନ୍ତି । ତେବେବି ସଭାସମିତି ବନ୍ଦ ହେଉନଥାଏ ।

ଏତିକିବେଳେ ପାଟଣାରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ସଭା ହେଲା । ବିହାରର ନେତାମାନେ ଜଣକ ପରେ ଜଣେ ଉଠି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କଥା ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ । ସରକାରଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି କାମରେ ବୁଝାମଣା ନକଲେ, ଇଂରେଜମାନେ ଯେ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବାକୁ ବାଟ ପାଇବେ ନାହିଁ, ଏଇ କଥା ଲୋକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ସେ ଦିନ ସଭାରେ ଲୋକ ଥାଟପଂଟାଳି ମାରୁଥାଆନ୍ତି । ଥାଳି ମାରି ଦେଲେ ଥାଳି ଚାଲିଯିବ, ଏମିତି ଅବସ୍ଥା । ତାଳି ଖାଲି ଅଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡୁଥାଏ ।

ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଯୁବକ କହିବାକୁ ଉଠିଲେ । ପହରଣରୁ ଜଣାଯାଉଥାଏ, ସେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ହେବେ । ପିନ୍ଧାଲୁଗାରେ କେଉଁଠି ବି ଟିକିଏ ଦାଗ ନାହିଁ । ଧୀର ସ୍ଥିର ଚେହେରା । ସେଥିରୁ ସତେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଆଲୁଅ ବାହାରୁଥାଏ । ସେ ପହିଲେ ଆଗରେ ରୁଣ୍ଡ

ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଅନାଇଲେ । ସେଇ ଚାହାଣିରେ କି ଯାଦୁ ଥିଲା, କେଜାଣି ସମସ୍ତେ ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ । ଛୁଞ୍ଚିଟିଏ ପଡ଼ିଗଲେ ବି ଶୁଣାଯିବ-ଏମିତି ଅବସ୍ଥା ।

ତା'ପରେ ଯୁବକ ଜଣକ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଲୋକମାନଙ୍କୁ କିଭଳି ପୋକମାଛି ଭଳି ମଣୁଛି, ସେଇକଥା କହିଲେ । ସେ ଆହୁରି କହିଲେ, ''ଭାଇମାନେ ! ଇଂରେଜ ହାତରେ ହାତହତିଆରର ସୁମାରି ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁକଗୁଳିରେ ଆମେ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପାରିବା ନାହିଁ । ତେବେ କ'ଣ ଆମେ ଖାଲି ପଡ଼ି ପଡ଼ି ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ମାଡ଼ଖାଇବା ?

ଆମର ନେତା ଆମକୁ କହିଛନ୍ତି ଅହିଂସା କଥା । ନିଜ ଆଡୁ ଆମେ ଆଗ କାହା ଉପରେ ହାତ ଉଠାଇବା ନାହିଁ । ତେବେ ମାଡ଼ଖାଇ ଡରୁଆ ଭଳି ପଳାଇ ଆସିବା ହେବ ଭାରି ଅପମାନର କଥା । ପିମ୍ପୁଡ଼ିଟିଏ ଉପରେ ଗୋଡ଼ପଡ଼ିଗଲେ, ସିଏ ବି କାମୁଡ଼ିଦେଉଛି । ଆମେ କ'ଣ ତା'ଠୁଁ ବି ହୀନ ?

ଆମର ଗୁଳିଗୁଳା ନାହିଁ । ବୋମା ପିସ୍ତଲ ନାହିଁ । ତେବେ ଆମର ଯାହା ଅଛି ସରକାରର ତା' ନାହିଁ । ଆମର ଅଛି ଲୋକ ବଳ । ଭାରତର ତେତିଶ କୋଟି ଲୋକ ଆମ ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ସରକାର କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିବେ ? କେତେଲୋକଙ୍କୁ ଜେଲ୍‌ରେ ପୂରେଇବେ ? ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଟକାଇଲା ଭଳି ଜେଲ୍ କ'ଣ ଭାରତରେ ଅଛି ? ଆପଣମାନେ ନିର୍ଭୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତୁ । ଦେଖିବେ, ଇଂରେଜମାନେ ନିଶ୍ଚେ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବେ । ତା'ପରେ

ଦେଶ ହେବ ଆପଣମାନଙ୍କର । ଯେମିତି ଚଳାଇବାକୁ ଚାହିଁବେ ଦେଶ ସେମିତି ଚାଲିବ ।''

ତାଙ୍କ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର କଥାରେ ସଭା ଖାଲି ଗମ୍ ଗମ୍ କମ୍ପୁଥାଏ । ଲୋକମାନେ ତାଳିମାରିବାକୁ ଭୁଲିଯାଇ ଢଳ ଢଳ ହୋଇ ସେଇ ଯୁବକଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଥାଆନ୍ତି ।

ଭାଷଣ ସରିଗଲା । ହଠାତ୍ ଦେଖାଗଲା, ସଭା ଯେମିତି ମାତି ଉଠିଛି । ଶହ ଶହ ପାଠ ପଢୁଆ ଯୁବକ ସେଇଠି ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବୋଲି ପାଟିକରି କହୁଥାଆନ୍ତି । କିଏ ରାଗରେ କମ୍ପୁଥାଏ ତ କିଏ କାନ୍ଦିପକାଉଥାଏ । ସେଇ ସଭାକଥା ମନେପକାଇ ପରେ ଜଣେ ଯୁବକ କହିଥିଲେ- ''ଜୀବନରେ ଆଉ ସେମିତି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଭାଷଣ ଚାଲିଥାଏ । ଆମର ମନେ ହେଉଥାଏ ଗଙ୍ଗା ପାଣି ସତେଯେମିତି ହୁ ହୁ ହୋଇ ଜଳୁଛି ।''

ଯିଏ ସେଦିନ ସଭାରେ ଏମିତି ନାହିଁ ନଥିବା ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଥିଲେ, ତାଙ୍କର ନାମ ଆବୁଲ୍‌କାଲାମ ଆଜାଦ୍ । ତାଙ୍କରି ଯାଦୁ ବୋଳା କଥାରେ ସେଦିନ ଶହ ଶହ ଯୁବକ ପାଠ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପତାକା ତଳେ ଆସି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆଜାଦ୍ ଯେତେବେଳେ ଆହୁରି ସାନ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ତାଙ୍କର ଭଲ ଗୁଣ ବିଷୟରେ ଜାଣିପାରିଥିଲେ । ୧୯୦୩ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ମୋଟେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ବୟସ ସେତେବେଳେ ସେ କଲିକତାରେ ରହୁଥିଲେ । ସେଇଠି ସେ 'ଲିଆନୁଲ ସିଦ୍ଧିକ' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ବାହାର କଲେ । ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କ

ଭିତରେ ସେତେବେଳେ କେତେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଚାଲୁଥାଏ । ଧର୍ମ ନାଆଁରେ ଏ ସବୁ କୁଥା ଚଳାଇ ସମାଜର ବଡ଼ପଣ୍ଡାମାନେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ଲଗାଉଥାଆନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ ନିଜର ପତ୍ରିକାରେ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଖୁବ୍ ଲେଖାଲେଖି କଲେ । ଲୋକଙ୍କ ଆଖି ଖୋଲି ଦେଇ, ସତକଥାଟା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଏଇଥିରେ ସେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦିନ ଭିତରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଜଣାଶୁଣା ହୋଇଗଲେ ।

୧୯୦୪ ମସିହା କଥା । ସେତେବେଳେ ଲାହୋର୍‌ଠାରେ ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କରଗୋଟିଏ ସଭା ଚାଲିଥାଏ । ଏଇଠିକୁ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଡକାଗଲା । ସାରା ଭାରତର ବଡ଼ ବଡ଼ ମୁସଲମାନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେଠି ଥାଆନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ ସେଇ ସଭାରେ କିଛି କହିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କଲିକତାରୁ ଡାକରା ଯାଇଥାଏ । ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନଥାନ୍ତି । ତେବେ ପତ୍ରିକାରୁ ତାଙ୍କ କଥାର ଓଜନ ବୁଝିଥାଆନ୍ତି ।

ସେଦିନ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ପାଳିପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ । ଲୋକେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ପଚରା ପଚରି ହେଲେ - "ଏ ପିଲା ଜଣକ କିଏ ? ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯୋଉଠି ଠୁଳ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେଠି ଏ ପିଲାଟରା କି କାମ ? ସେ ବା କି କଥା କହିବ ?"

କେହି କେହି ତ ଧରିନେଲେ- ବାପ ଆସି ନପାରି ପୁଅହାତରେ ବୋଧେ ଲେଖାଟାଏ ପଠେଇଛନ୍ତି । ତେବେ ସଭାପତି ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଥିଲେ । ପହିଲେ ତ ଲୋକଙ୍କର ଆଖି ବଡ଼ ବଡ଼ ହୋଇଗଲା । ତାପରେ ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲେ,

ସେତେବେଳେ ଏକେବାରେ ଥ' ହୋଇଗଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ମୋଟେ ଷୋହଳ ବର୍ଷ ।

ସାନ ହୋଇ ବାଉନ ହାତ :

ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ବାପା ମହମ୍ମଦ ଖୈରୁଦ୍ଦିନ୍ ଜଣେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସାରା ଭାରତରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ୧୮୫୭ ରେ ଭାରତରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଦେଶର ସିପାହୀମାନେ ପହିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିଲେ । ଖୈରୁଦ୍ଦିନ୍ ସେତେବେଳେ ସିପାହୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ମିଶି ଲୋକଙ୍କୁ ମତାଉଥିଲେ । ସିପାହୀମାନେ ତ ହାରିଗଲେ । ଆଗପଛ ବିଚାରି ଖୈରୁଦ୍ଦିନ ଭାରତଛାଡ଼ି ଆରବ ଦେଶକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେଇଠି ତାଙ୍କର ବାହାଘର ହେଲା । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାଆଁ ଆଲିଆ ।

ମକ୍କା ବୋଲି ଜାଗାଟିଏ ଅଛି । ତାହା ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କର ବଡ଼ ତୀର୍ଥ । ସେଇଠି ଆଜାଦ୍ ଜନ୍ମ ହେଲେ ୧୮୮୮ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ଏଗାର ତାରିଖରେ । ପାଠପଢ଼ା ବି ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେଇଠି । ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଦିନ ଭିତରେ ସେ ଆରବୀ ଆଉ ଫାର୍‌ଶୀ ଦୁଇଟା ଭାଷାରେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ବାପା ବି ସେଇ ଭାଷା ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଥିଲେ । ଆଜାଦ୍ ଭଲ ମନେ ରଖିପାରୁଥିଲେ । ଫାର୍‌ଶୀ ଆଉ ଆରବୀରେ ତାଙ୍କର ଭାଷଣ ଶୁଣି ମିଶର ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବି କାବା ହୋଇଯାଉଥିଲେ ।

ମହମ୍ମଦ ଖୈରୁଦ୍ଦିନ ମକ୍କା ଛାଡ଼ି ଭାରତ ଆସିବାକୁ ଠିକ୍ କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଦଶବର୍ଷ । ଖୈରୁଦ୍ଦିନ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଉପରେ ବଡ଼ ଖପାଥିଲେ । ସେଇଥିପାଇଁ ସେ ପୁଅକୁ ପାଠଶାଳାକୁ

ପଠାଇବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ତେବେ ଘରେ ତାଙ୍କର ପଢ଼ିବାର ଭଲ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ଖୁବ୍ କମ୍ ଦିନ ଭିତରେ ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାଟାକୁ ବି ଶିଖି ପକାଇଲେ । ବାକି ରହିଲା ଗୋଟିଏ ଆଶା । ଇଂରେଜୀଟିକୁ କେମିତି ଶିଖନ୍ତେ । ତେବେ ଖୈରୁଦ୍ଦିନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ତ ଆଉ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ଇଂରାଜୀ ସେ ଶିଖିଲେ ବାପାଙ୍କ ମଲାପରେ ।

ପାଠଶାଳାକୁ ଯାଇ ପାରି ନଥିଲେ ବୋଲି ଯେ ଆଜାଦ୍ ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ଖଇଚା କରୁଥିଲେ ଏ କଥା ନୁହେଁ । ଘରେ ବେଶୀ ବେଳ ସେ ପଢ଼ାପଢ଼ି ପାଇଁ ଦେଉଥିଲେ । ପଢୁ ପଢୁ କେତେବେଳେ ଦିନଯାଇ ରାତି ହେଉଥିଲା, ଏକଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣାପଡୁନଥିଲା । ଥରେ ରାତିରେ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କ ଘରେ ଚୋର ପଶିଲା । ବାକ୍ସ ଖୋଲି ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ନେଇ ପଳାଇଲା । ଆଜାଦ୍ ସେଇଠି ବସି ପଢୁଥିଲେ ।

ପରିବାରରେ ସେମାନେ ଥିଲେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ଭଉଣୀ । ବାପା ମା'ଙ୍କ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭିତରେ ପିଲାମାନେ ବଢୁଥିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ମା' ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଚାଲିଗଲେ । ଆଜାଦ୍‌ନଙ୍କୁ ସେତେବେଳକୁ ମୋଟେ ଏଗାର ବର୍ଷ । ମା'ଙ୍କ ମରଣ ତାଙ୍କୁ ବାଧିଲା । ତେବେ ମନକଥା ସେ କାହାକୁ କହିଲେ ନାହିଁ । ପଢ଼ାପଢ଼ି ଭିତରେ ବେଶୀ ବୁଡ଼ିଗଲେ ।

ଏତିକିବେଳେ ତାଙ୍କର ମନେ ହେଲା, ସେ ବି ବଡ଼ ବଡ଼ କବିମାନଙ୍କ ଭଳି ଲେଖାଲେଖି କରିପାରିବେ । ଭାବିବା ମାତ୍ରେ କାମ । ଲେଖାଲେଖି ଚାଲିଲା । ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ସେ ସବୁ ବାହାରିଲା ।

ଚାରିଆଡ଼େ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଜାଣିଗଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ମୋଟେ ବାରବର୍ଷ ।

ପଢ଼ା ଲେଖା ଚାଲିଥାଏ । ଥରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ପଶିଲା ଯେ, ନିଜେ ଏଥର ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବେ । ପତ୍ରିକା ବାହାରିଲା ବି । ତେବେ ବେଶୀଦିନ ବଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ । ଏତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ତେର ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଇଟି ବାହାହେବାର ବୟସ । ମୁସଲମାନ ପରିବାରରେ ତା' ଠାରୁ ବି କମ୍ ବୟସରେ ବାହାଘର ହୋଇଯାଉଥାଏ । ବାପାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ତେନ୍ତୁଳିଆ ବିଛା କାମୁଡ଼ିଲା । ଶେଷକୁ ବାହାଘର ଠିକଣା କରି ସେ ଶାନ୍ତିରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ ।

ଆଠବର୍ଷର କନିଆକୁ ତେରବର୍ଷର ବର । ଯୁଲେଖା ବାହାହୋଇ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ଘରକୁ ଆସିଲେ । ନୂଆ ପରିବାର, ନୂଆ ମଣିଷଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ । ତା'ପରେ ସେ ଘର କରଣାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ପୁଅଟିଏ ହେଲା । ବାପା ମା' ଦି' ଜଣଙ୍କୁ ଅଳପ ବୟସ । ପିଲାଟି ବଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ । ଆଜାଦ୍ ତାଙ୍କର ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ଲାଗିଥାଆନ୍ତି । ଯୁଲେଖା ଘର କାମ ବୁଝନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଆଜାଦ୍ କୋରାନ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଟୀକା ଲେଖିଲେ ।

ଲେଖା ଲେଖି ତ ଚାଲିଥାଏ । ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ସେସବୁ ବାହାରୁ ଥାଏ । ଆଜାଦ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଜଣାଶୁଣା ହୋଇ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । 'ଲିୟାନୁଲ ସିଦ୍ଦିକ୍' ପତ୍ରିକା ବାହାରିବା ପରେ ଲାହୋର ଠାରେ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନେ ପହିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ଜଣେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ନାଁ ହୋଇଗଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଉ ଦୁଇଟି ଦୁଃଖ ଘଟିଗଲା ।

ବାହାରକୁ ଯିବାର ଗୋଟିଏ ସୁଯୋଗ ଆସିଲା । ସେ ଆଉ ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ବାଗ୍‌ଦାଦ୍‌ଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠି ଆଜ୍ଞାଦ୍‌ଙ୍କ ଦେହ ଏତେ ଖରାପ ହେଲା ଯେ, ସେ ଅଧାବାଟରୁ ଘରକୁ ଫେରିବାକୁ ବାଧ ହେଲେ । ଭାଇ ଆଗକୁ ଗଲେ । ତେବେ ସେ ବି ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଫେରିଲେ । ସେଇଥିରେ ତାଙ୍କର ମରଣ ହେଲା । ବାପା ସେଇ ଦୁଃଖରେ ବିଛଣା ଧରିଲେ । ଆଜ୍ଞାଦ୍‌ଙ୍କୁ ବି କମ୍ କଷ୍ଟ ହୋଇନଥିଲା । ତେବେ ସେ ମନର ଦୁଃଖ ମନରେ ମାରି ବାପାଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପରିବାରର ଦାୟିତ୍ୱ ବଢୁଛି । ବାପା ବିଛଣାରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ରୋଜଗାରର କିଛି ଗୋଟିଏ ବାଟ ଧରିବାକୁ ସେ ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଇଠି ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ଚଳାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଲା । ପତ୍ରିକା ବାହାରେ ଅମୃତସରରୁ । ସେଠିକି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଗଲେ ବି । ଏଣେ ଭାଇଙ୍କର ମରଣ ହେଲା । ବାପା ଏକୁଟିଆ । ସେ ତାଙ୍କୁ ଅମୃତସରରେ ରହିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ । କ'ଣ କରିବେ ? ବାପା ଯେତେବେଳେ ରାଜି ନୁହନ୍ତି, ସେତେବେଳେ କେମିତି ଅବା ସେ ସେଠି ରହିବେ ?

କଲିକତା ଫେରି ଆସିବାକୁ ବାଧ ହେଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଅଠରବର୍ଷ ବୟସ ।

ସୁଅ ମୁହଁରେ

କଲିକତା ଫେରିଆସି ସେ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ସହିତ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଗଲେ । ତେବେ ବେଶୀ ଦିନ ସେଠି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାଲିକ ପକ୍ଷ ସହିତ ତାଙ୍କର ମନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଇଏତ କେବେ କାହାରି ପାଖରେ

ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ନାହାନ୍ତି । ମାଲିକ କଥାରେ ଭୁଲ୍‌କୁ ଠିକ୍ ବୋଲି କହିବାକୁ ଶିଖି ନାହାନ୍ତି । ଚାକିରି କରିବେ କଣ ? ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ।

ଏ ଭିତରେ ଦେଶର ମୁସଲମାନମାନେ ଯୋଉଠି ଯେତେ ସଂସ୍ଥା ଗଢୁଥିଲେ ସେଠିକୁ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ା ଯାଉଥିଲେ । ସେ ଯେ ଜଣେ ଠିକଣା ଲୋକ, ଆଉ ଖାରା କଥା କହନ୍ତି, ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣି ସାରିଥିଲେ । ୧୯୦୮ ମସିହାରେ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଥରେ ବାହାରକୁ ଯିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ସେ ଇରାକ୍, ମିଶର, ସିରିଆ, ତୁରସ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ବିଲାତ ଯିବାକୁ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆରବ ଦେଶଗୁଡ଼ିକରେ ଶିକ୍ଷାର ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ତାକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ମନ ଭାରି ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ସେ କଥା ସେଠି ସେ କହିଲେ ବି ।

ବାପାଙ୍କ ଦେହ କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ଫ୍ରାନ୍ସରୁ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଖୈରଦ୍ଦିନ ବଞ୍ଚିଲେ ନାହିଁ । ବାପା ଥିଲେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ । ତାଙ୍କରି ପାଇଁ ସେ ମା' ଓ ଭାଇଙ୍କ ମରଣ ଦୁଃଖକୁ ଭୁଲିଥିଲେ । ଆଜି ସେ ନାହାନ୍ତି । ସାରା ଦୁନିଆ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଯାଉଛି ଅନ୍ଧାର ।

ଆଜାଦ୍ ଦୁଃଖ ଭୁଲିବାକୁ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କାମଦାମରେ ନିଜକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ରଖିବାକୁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ତେବେ କଥାଟା ଏତେ ସହଜ ନଥିଲା । ଏମିତିରେ ବର୍ଷେ ଖଣ୍ଡେ ଚାଲିଗଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ଦେଶ ଆଡ଼କୁ ନଜର ଦେବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବେଳ ମିଳିଲା । ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଥରକୁ ଥର କୁହାଯାଇଛି । ତେବେ ସେମାନେ ମାଡ଼ି ମକଚି କେମିତି ହେଲେ

ରହିଯାଉଛନ୍ତି । ଏଣିକି ଦେଶର ଲୋକେ ଚତୁର ହେଲେଣି । ବେଶୀ ଦିନ ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଦବାଇ ରଖାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏକଥା ସରକାର ବୁଝିଲେଣି । ଦେଶ ଭିତରେ ଫାଙ୍କ ବଢ଼ାଇବାକୁ ସେମାନେ ବାଟ ଖୋଜିଲେ । ବେଶୀ ବେଳ ବି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଟିହାଇ ସରକାର ଏଥର ଗୋଟିଏ ନୂଆ ପେଞ୍ଚ ବାହାର କଲେ ।

ମୁସଲମାନମାନେ ଦିନେ ବାହାରୁ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ତେବେ ଅନେକ ଦିନ ରହିଯିବା ଫଳରେ ଏ ଦେଶ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଭଳି ସେମାନଙ୍କର ବି ହୋଇସାରିଥିଲା । ତେବେ ଏତେ ଦିନ ଯାଏ, ଏଥିପାଇଁ କିଛି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ମିଶାଇ ଏକାଠି ଚାଲିଥିଲେ । ଜଣେ ଯେ ଆଉ ଜଣକ ଠାରୁ ଅଲଗା ଏ କଥା କାହାରି ମନରେ ନଥିଲା ।

ଇଂରେଜମାନେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମନରେ ଏଇ ଚିନ୍ତାଟିକୁ ପୂରେଇଦେଲେ । ତେଣିକି ସବୁ କଥା ଆପେ ଆପେ ଚାଲିଲା । ୧୯୦୬ ବେଳକୁ 'ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ଲିଗ୍' ବୋଲି ଦଳଟିଏ ଗଢ଼ା ହୋଇଗଲା । ଏହାରି ତରଫରୁ ମୁସଲମାନମାନେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଅଲଗା ଜାତି ଏ କଥା ମାନି ନେବାକୁ ସରକାରଙ୍କୁ କୁହାଗଲା ।

ସରକାର ତ କହିଲା ଭଳି ଅନେଇ ବସିଥିଲେ । ଚଟ୍ କରି ସେମାନଙ୍କର ସବୁ କଥାରେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପହିଲି ବିଷମଞ୍ଜିଟି ପୋତା ହୋଇଗଲା । ୧୯୨୦ ମସିହାରେ ଜିନ୍ନା କଂଗ୍ରେସ ଛାଡ଼ି ଆସି ମୁସ୍‌ଲିମ୍‌ଲିଗ୍‌ରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ବିଷ ଯେ ଦେଶର ଶିରାରେ କେତେବାଟ ମାଡ଼ି ଗଲାଣି,

ଏଥର ତାହା ଜଣାଗଲା । ଢେଉ ଭଳି ବିଷର ସ୍ରୁଅ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ମାଡ଼ିଗଲା । ଅଲଗା ଏକ ରାଜ୍ୟର ଦାବି ଏଥର ଖୋଲାଖୋଲି ଶୁଣାଗଲା ।

ଆଜାଦ୍ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ । ତେବେ ସେ ଦୁଇ ଜାତି ଭିତରେ ପାଚେରୀ ଠିଆ ହେଉ - ଏ କଥା କେବେ ବି ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ମୁସଲମାନ ନେତା ମାନେ ଏ କଥା କହୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ତେଣୁ ସେ ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ଛାଡୁ ନ ଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ତ ଏ ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ । ଆଜାଦ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ବି ବାଦ୍ ଦେଲେ ନାହିଁ । କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ମୁସଲମାନ ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ଶିଖେଇ ଭୁଲ୍ ବାଟରେ ନେଇ ଯାଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଭାରି କଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ । ନିଜ ଲେଖାରେ ସେ ସେଇ କଥା କହୁଥାଆନ୍ତି । ଛୋଟ ଛୋଟ ଫାଙ୍କ କଥା ଭୁଲି ଯାଇ ଭାଇ ଭାଇ ଭଳି ରହିବା ପାଇଁ ଦୁଇପକ୍ଷଙ୍କୁ ଜଣାଉଥାଆନ୍ତି ।

ସେ କହୁଥାନ୍ତି ଭାରତ ଗୋଟିଏ ଦେଶ । ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ ହେଉଛନ୍ତି ଏ ଦେଶର ଦୁଇଟି ହାତ । ଏକାଠି କାମ କଲେ ଦେଶର ବଳ ବଢ଼ିବ । କେତେକ ମୁସଲମାନ ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବଧାଇ ଜଣାଇଲେ । ସେମାନେ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହେବେ ବୋଲି କହିଲେ ।

ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଘଟିବା ଆଗରୁ ବି ଆଜାଦ୍ ଦେଶ କଥା ବହୁତ ଭାବୁଥିଲେ । ୧୯୦୫ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ସରକାର ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ଦୁଇଭାଗ କରିଦେଲେ, ସେତେବେଳେ ଦେଶରେ ଏଥିପାଇଁ ବହୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଲାଗିଥିଲା । ଆଜାଦ୍ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି କିଛି କାମ

ବି କରିଥିଲେ । ବିଦେଶ ଯାଇଥିଲା ବେଳେ କେତେଜଣ ନେତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖାକରି ସେମାନଙ୍କୁ ଭାରତ କଥା ବୁଝାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର କେବଳ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଯେମିତି ହେଲେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଦେଶରୁ ତଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ଦୁଇ ଜାତି ଏକାଠି ହୋଇ ଏକାମନରେ ଏଥିପାଇଁ କାମ କଲେ, ଏ କଥା ସମ୍ଭବ ହେବ । ଏଇଆ ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁସଲିମ୍-ଲିଗ୍ ଆଉ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଦିନ ପାଇଁ ବୁଝାମଣା ବି ହୋଇଥିଲା ।

ମାତ୍ର ଆଜାଦ୍ ଜାଣିଥିଲେ, ଏ ସବୁ ଖାଲି ଧର୍ମକୁ ଆଖିଠାର ମାରିବା ଭଳି କଥା । ନିଆଁ କୁହୁଳୁଛି । କେତେବେଳେ ହୁତ୍ କରି ଜଳି ଉଠିବ ।

ନିଆଁ ଜଳିଲା

ମୂଳରୁ ସରକାରଙ୍କ କଡ଼ା ନଜର ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ଉପରେ ରହିଥିଲା । ଭେଦିଆମାନେ ତାଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ଘେରି ରହିଥିଲେ । ସେ କ'ଣ କଲେ, କୁଆଡ଼ୁକୁ ଗଲେ, କାହା ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା କଲେ, ଏ ସବୁ ଟିକିନିଖି ଖବର ନେଇ ସରକାରଙ୍କ କାନରେ ପୋତୁଥିଲେ । ଆଜାଦ୍ ଯେ ଜଣେ ସରକାର ଦ୍ରୋହୀ ମଣିଷ ଏ କଥା ଜାଣିଯାଇ ଥିଲେ । ଏଇଥି ପାଇଁ ୧୯୧୬ ମସିହାରେ ଆଜାଦ୍ ପହିଲେ ଗିରଫ୍ ହେଲେ । ତାଙ୍କୁ ଜେଇଲ୍‌ଖାନାକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା ।

ଏ ଭିତରେ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଦିନକୁ ଦିନ ଖରାପ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଭାରତ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ବି ଏଥିରେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ସରିବା

ପରେ ଦେଖାଗଲା, ଯେଉଁ ଆଶା ନେଇ ଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ପଶିଥିଲା, ସେ ସବୁ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ଇଂରେଜମାନେ ଆଗ ଭଳି ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ଲାଭ ଭିତରେ ଭାରତକୁ ଡରାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଆଉ କେତୋଟି ଆଇନ୍ ଗଢ଼ା ହୋଇଗଲା । ଜାଲିଆନ୍ ୱାଲାବାଗଠାରେ ନିରୀହ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ବିନା କାରଣରେ ଗୁଳି ଚଳାଇ ତିନି ଶହ ଅଣାଅଶି ଜଣଙ୍କୁ ମାରି ଦିଆଗଲା । ସେଇଠୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଅସହଯୋଗ ।

ଏଣେ ତୁରସ୍କର ମୁସଲମାନ ଖଲିଫାଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବାରୁ ଭାରତର ମୁସଲମାନମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଉପରେ ରାଗି ଉଠିଲେ । ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏଥିସହିତ ଏକମତ ହେଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଆଉ ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ଲିଗ୍ ଭିତରେ ଯେଉଁ ମୁହଁ ଫୁଲାଫୁଲି ଥିଲା, ତାହା ନରମ ହୋଇ ଆସିଲା । ଆଜାଦ୍ ତ ମୂଳରୁ ଭୁଲ୍ ଦେଖିଲେ ପାଟି କରି ଆସିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଏଇ ଖିଲାଫତ୍ କଥାକୁ ନେଇ ଖୁବ୍ ଲେଖାମାନ ଲେଖିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମାତି ଥିଲେ, ଏଥିରେ ସେମାନଙ୍କର ମନର ବଳ ବଢ଼ିଲା । ଆଜାଦ୍ ବି ଜଣାଶୁଣା ହୋଇଗଲେ ।

ସରକାର ମୂଳରୁ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ଉପରେ କଡ଼ା ନଜର ରଖିଥିଲେ । ଏବେ ତାଙ୍କର ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବାରେ ବହୁତ ବାଧାବିଘ୍ନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗୋଟାଏ ଅସୁବିଧା ହଟାଇଲା ବେଳକୁ ନୂଆ ଅସୁବିଧା ଦେଖା ଦେଲା । ପତ୍ରିକା ସିନା ବାହାରି ପାରିଲା ନାହିଁ, ତେବେ ଆଜାଦ୍ ଏଥିରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ବାଟରେ କଣ୍ଟା ପଡ଼ିଚି ତ କ'ଣ

ହେଲା ? ଆଗରେ ଆଉ ଦଶଟା ବାଟ ଖୋଲା ପଡ଼ିଚି । ଏ ପତ୍ରିକା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା, ଯାଉ । ନୂଆ ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବାରେ ଅସୁବିଧା କ'ଣ ? ତାଙ୍କର ଯାହା କହିବାର କଥା ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚେ କହିବେ ।

ପତ୍ରିକା ବାହାରିଲା । ଏଥର ଆଜାଦ୍ ଖୋଲାଖୋଲି ଭାବରେ ସରକାରଙ୍କର ନିନ୍ଦା କଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଦାବି ଜଣାଇଲେ । ଦେଶର ଯାହା ଅବସ୍ଥା ସେଥିରେ ଆଉ କେତେଦିନ ଯାଏଁ ବା ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହି ଥାଆନ୍ତେ ? ନିଆଁକୁ ନଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ, ଖାଲି ତା'ର ଧାସରେ କେତେଦିନ ଛଟପଟ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ ?

ସରକାର ବି ଚୁପ୍ ରହିଲେ ନାହିଁ । ସେ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଲଢ଼େଇ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ।

କଲିକତା ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦେଶ । କୋଉଠି ହେଲେ ତ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଟିକିଏ ଜାଗା ମିଳିବ । ରାଞ୍ଚି ଚାଲିଗଲେ । ସେଇଠି ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ରହିଲେ । ପତ୍ରିକା ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ଅଣ୍ଟାଭିଡ଼ିଲେ । ପତ୍ରିକା ବାହାରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଆଜାଦ୍ ପରିବାରଠାରୁ ଦୂରରେ ଏକୁଟିଆ ଗାଁରେ ରହିଥାଆନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ନଜର ବନ୍ଦୀ ଭଳି ଥାଆନ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ସମୟ ମିଳୁଥାଏ । କୋରାନ୍ ଅନୁବାଦରେ ମନ ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ମିଳୁଥାଏ । ହେଲେ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ସେମିତି ରଖାଇ ଦେଉ ନଥାନ୍ତି । ଥରକୁ ଥର ତାଙ୍କ ଘର ଖାନ୍ ତଲାସ୍ ହେଉଥାଏ । ଥରେ କୋରାନର

ଅନୁବାଦ କାଗଜ ପତ୍ର ଜବତ ହୋଇଗଲା । ଆଜାଦ୍ ସେତକ ଫେରାଇ ଦେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଦାବି ଜଣାଇଲେ । ସରକାର ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଆଜାଦ୍ ଚୁପ୍ ନ ହୋଇ ପୁଣି ଥରେ ମୂଳରୁ କାମ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷ କରିଦେଲେ । ଏଣେ ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ତାଙ୍କର ବାସନ୍ଦକୁ ଉଠାଇ ନେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପଡୁଥାଏ । ସରକାର ଶେଷରେ ଲୋକମତ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲେ । ୧୯୨୦ ରେ ବାସନ୍ଦ ଉଠାଇ ନିଆଗଲା ।

ଆଜାଦ୍ କଲିକତା ଫେରିଲେ । 'ପୈଗାମ୍' ବୋଲି ନୂଆ ପତ୍ରିକାଟିଏ ବାହାର କଲେ । ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି 'ନୂଆସନ୍ଦେଶ' । ଏଇଥିରେ ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଦେଶର ହାଲଚାଲ ବିଷୟରେ ଜଣାଇଲେ । ଲୋକେ ବି ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହରେ ତାକୁ ପଢ଼ିଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥାଏ । ଆଜାଦ୍ ଏଥର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପୂରାପୂରି ଝାସ ଦେଲେ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କର ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ହେଲା । କଂଗ୍ରେସର ନୂଆନୂଆ କାମରେ ସେ ଭାଗ ନେଲେ । ତାଙ୍କୁ ଯାହା ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ, ସେ କଥା ବି କହୁଥାଆନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ କାମ କରିବାର ଢଙ୍ଗକୁ ବେଶ୍ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥାଆନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ ନିଜେ ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରକୁ ଟାଣି ଆଣୁଥାଆନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ସମୟ ଆସିଲା, ଯେତେବେଳେ ଦୁଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ମିଶି ଗୋଟାଏ ହୋଇଗଲା । ତା'ପରେ ଆଜାଦ୍ ସଭା ସମିତିରେ ଭାଗ ନେଇ କଂଗ୍ରେସର ନୀତି କଥା କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେଶର ବେଶୀ ଭାଗ

ମୁସଲମାନ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଉପାଧି ଦେବା ପାଇଁ ବି ଠିକ୍ କରାହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ନିଜେ ଆଜାଦ୍ ଏଥିରେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ ।

ସରକାର ଦେଖିଲେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଆଉ ଦେଶ ସାରା ସମୟ ବାହାରେ ଏମିତି ବୁଲିବାକୁ ଦିଆଗଲେ, ସେ ସରକାରଙ୍କ ପାଇଁ ନୂଆ ନୂଆ ବିପତ୍ତିମାନ ଡାକି ଆଣିବେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ୍ କରିବାକୁ ଠିକଣା କରାଗଲା ।

ସେଦିନ ଆଜାଦ୍ ନିଜ ଘରେ ବସି କାମ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଡେପୁଟି କମିଶନର ପାହିଆର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଆଜାଦ୍ କଥାଟା ବୁଝିଗଲେ । ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ଭିତରେ ନିଜକୁ ତିଆରି କରିନେଲେ । କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ।

ସେଦିନ ୧୯୨୧ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ଏକୋଇଶି ତାରିଖ ।

ଚାଦରଟିଏ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ଆଜାଦ୍ ଥାନାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କିଛି ସମୟ ଭିତରେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ବି ଧରା ହୋଇ ସେଠାକୁ ଅଣାଗଲେ । ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଜେଲ୍ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା ।

ସରକାର ନ୍ୟାୟ ପରାୟଣ । ବିନା ୱାରେଣ୍ଟରେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ସିନା ଧରି ନେଇ ଗଲେ । ବିନା ବିଚାରରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲେ ଦୁନିଆ କ'ଣ କହିବ ? ବିଚାର ତ ଯେମିତି ହେଲେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିଚାର ଧିମେଇ ଧିମେଇ ଚାଲି ଶେଷରେ ଫୈସଲା ଶୁଣାଇ ଦିଆଗଲା । ବର୍ଷକ ପାଇଁ ଜେଲ୍ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଆଉ ଟିକିଏ ସଳଖ ଥିବ ପରା ! ତାଙ୍କୁ

ମିଳିଲା ଛ'ମାସ ମିଆଦ । ଆଜାଦ୍ ତ ଖୁସିରେ ଜେଲ୍ ଚାଲିଗଲେ । ପଛରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ ଅସୁମାରୀ କାମ । ଖିଲାଫତ୍ କମିଟିର ଯାହା କାମ ତାକୁ ସବୁ ତୁଲାଇଲେ ତାଙ୍କ ବେଗମ୍ ଯୁଲେଖା ।

ବର୍ଷକ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ ଆସିବ - ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଏଇ କଥା ଉପରେ ଭରସା କରି ଲୋକେ ନିଆଁକୁ ଡେଇଁଥିଲେ । ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଜେଲ୍‌କୁ ଯାଉଥିଲେ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା ତ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଏଣେ ଚୌରିଚୌରାରେ ପୁଲିସ ମରା ଘଟଣାକୁ ନେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବି ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଲୋକେ ଭାରି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।

୧୯୨୩ ରେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କର ମିଆଦ୍ ଶେଷ ହେଲା । ସେ ବାହାରକୁ ଆସିଲେ । ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନର କାମ ନିଜ ହାତକୁ ନେଲେ । ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦେବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସେଇ ବର୍ଷ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ କଂଗ୍ରେସର ଯେଉଁ ସଭା ବସିଲା, ସେଥିରେ ସେ ସଭାପତି ହେଲେ । ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ଏକତା କଥା କହିଲେ । ଏଇ ସମୟରେ ସେ ଯେଉଁଠିକି ଯାଉଥିଲେ, ସେଠି ଏଇ ଗୋଟିଏ କଥା କହୁଥିଲେ । ଦେଶ ପାଇଁ ସତରେ ସେ କେତେ ଭାବୁଥିଲେ, ଏଇଥିରୁ ତାହା ଜଣାପଡ଼ିବ ।

୧୯୨୯ ମସିହାରେ ଲାହୋରଠାରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭା ବସିଲା । ଏଥିରେ ସଭାପତି ହେଲେ ନେହେରୁ । ଏଇଠି 'ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରାଜ' ନୀତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ଆଜାଦ୍ ବି ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ରହି ନଥିଲେ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦଳଗଢ଼ି ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା

ଆନ୍ଦୋଳନରେ ହାତ ମିଳାଇବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ଏତିକିବେଳେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଡାକରା ଦେଲେ । ଶହ ଶହ ଲୋକ ଜେଲ୍ ଗଲେ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ନିଜେ ବି ଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ । ମିରଟ୍‌ରୁ ଧରା ହେଲେ ଆଜାଦ୍ । ଏଥର ତାଙ୍କୁ ଛଅମାସ ପାଇଁ ଜେଲ୍ ହେଲା । ତେବେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଗୋଟାଏ ବୁଝାମଣା ହୋଇଯିବାରୁ ବନ୍ଦୀମାନେ ଖଲାସ୍ ହେଲେ ।

ଆଜାଦ୍ ବି ବାହାରକୁ ଆସିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବିଲାତ ଗଲେ । ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ଆଶା କରି ବସିଲେ ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଶ୍ଚେ ଏଥର ସ୍ୱାଧୀନତାର ଶୁଭ ଖବର ନେଇ ଆସିବେ । ମାତ୍ର ତାହା ହେଲା ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଖାଲି ହାତରେ ଫେରିଲେ ।

ଏ ସମୟରେ ବି ଆଜାଦ୍ ସବୁବେଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ମତାଇଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଜେଲ୍‌କୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ଆଇନ୍ ଭାଙ୍ଗିବା ଆନ୍ଦୋଳନ ପୁଣି ଥରେ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ସରକାର ଲୋକଙ୍କୁ ଜେଲ୍‌କୁ ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଲକ୍ଷେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଲୋକ ଏଇ ସମୟରେ ଜେଲ୍ ଗଲେ ।

୧୯୩୭ ମସିହାରେ ନୂଆ ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ କଂଗ୍ରେସ ଭୋଟ ଲଢ଼େଇରେ ଭାଗନେବ ବୋଲି ଠିକ୍ କଲା । ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଛଅଟି ପ୍ରଦେଶର ଭାର ଦିଆଗଲା । ସେଇସବୁ ରାଜ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଜିଣିବାରୁ ନେତାମାନେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀସଭା ଗଢ଼ା ହେଲା । ଦୁଇବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ ଚାଲିଲା । ଏତିକିବେଳେ ଜିନ୍ନା କହିଲେ ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ଶାସନରେ

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ବଢ଼ିଯାଇଛି । ସେମାନେ ଆଉ ବେଶିଦିନ ଚୁପ୍ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଜିନ୍ନାଙ୍କ ମନକଥା ଆଜାଦ୍ ଠିକ୍ ବୁଝିଲେ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଧରି ଜିନ୍ନା ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ଗୋଟାଏ କଳି ପୂରେଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ କଡ଼ା ଭାଷାରେ ଜିନ୍ନାଙ୍କ କଥାର ଜବାବ୍ ଦେଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର କଂଗ୍ରେସ ଭଲ ଶାସନ ଚଳାଇଛି ବୋଲି କହିଲେ । ଭୋଟରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସରକାର ସେତେବେଳେ ଜାତିଆଣ ଭାବ ପୂରେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଭାଗଭାଗ କରି ଦେବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏ କଥାଟାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ଅନଶନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଆଜାଦ୍ ବି ଏହାର ଫଳ କେବେ ଭଲ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି କହି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ଠିଆହେଲେ । ଶେଷରେ ସରକାର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କଥା ମାନି ନେଇଥିଲେ ।

ଏହା ଭିତରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସରକାର ଭାରତକୁ ଏଥିରେ ପୂରାଇବାରୁ ନେତାମାନେ ଖୁସି ହେଲେ ନାହିଁ । ଶାସନରୁ ଓହରି ଆସିବାକୁ କଂଗ୍ରେସ ଠିକଣା କଲା । ଯେଉଁଠି କଂଗ୍ରେସ ହାତରେ ଶାସନ ଥିଲା, ସେଠି ସେମାନେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇଦେଲେ । ୧୯୪୦ ମସିହାରେ ବିହାରର ରାମଗଡ଼ଠାରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭା ବସିଲା । ଆଜାଦ୍ ହେଲେ ଏହାର ସଭାପତି । ଏଠି 'ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରାଜ' ଦାବି ପୁଣି ଉଠିଲା ।

ସେ ପଟେ ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ନେତା ଜିନ୍ନା ପାକିସ୍ତାନ ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ବୋଲି ଦାବି କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଡାକରା ଦେବାରୁ ସରକାର ନେତାମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି

ଜେଲ୍‌ରେ ରଖିଲେ । ଆଜାଦ୍ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟରେ ଗିରଫ୍ ହୋଇଥିଲେ । ତେବେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ୧୯୪୧ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ଆଜାଦ୍ ଛାଡ଼ପାଇଲେ ।

ଏତିକିବେଳେ ବିଲାତ ସରକାର କ୍ରିପ୍‌ସ ବୋଲି ଜଣେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭାରତର ନେତାମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଭାରତ ପଠାଇଲେ । ଆପୋଷ ବୁଝାମଣା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ବାଟ ଫିଟାଇବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପଠାଯାଇଥିଲା । କ୍ରିପସ୍ ବହୁ ସମୟ ଧରି ନେତାମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଭାରତ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସେ ଭଳି କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ କିଛି କଥାରେ ରାଜି ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲା । ଲୋକେ ବି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତେଣୁ କ୍ରିପସ୍ ଫେରିଗଲେ ।

ଆଜାଦ୍ ସେତେବେଳେ ବି କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି । ସେ ଭୟ କଲେ ଯେ, ଏଥର ସରକାର ନିଶ୍ଚେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଧରି ଜେଲ୍‌କୁ ପଠାଇ ଦେବ । ଯାହା ଯେମିତି କାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ସେ ସବୁ ଅଧା ରହିଯିବ । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟିଯିବ । ସେ ଭାବିଲେ, ଏତିକିବେଳେ କଂଗ୍ରେସ କିଛି କରିବା ପାଇଁ ଠିକଣା କରି ଲୋକଙ୍କୁ କହୁ । ତେଣିକି ନେତା ନଥିଲେ ବି ଲୋକେ ତାଙ୍କର ସେଇ ବାଟରେ କାମ କରିଯିବେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ହଠାତ୍ କିଛି ଗୋଟାଏ କରି ପକାଇବାକୁ କେବେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କଥାଟା କଂଗ୍ରେସର ନେତାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ପଡ଼ିଲା । ସେମାନେ ଆଉଥରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ପାଇଁ

କହିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ମୀରାବେନ୍‌ଙ୍କୁ ବଛା ଯାଇଥିଲା । ମୀରାବେନ୍ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ । ତେବେ ଲାଟ୍ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଦେଲେ ନାହିଁ । ମୀରାବେନ୍ ନିରାଶରେ ଫେରିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ସବୁ କଥା ଜାଣିଲେ । ବୁଝିଲେ ଯେ, ଆଉ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବେଳ ଗଡ଼ାଇବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଏଇ ହଉଚି, କାମର ବେଳ । କିଛି ଗୋଟାଏ କରିବାକୁ ହେବ । ବହୁତ ଭାବିବା ପରେ ସେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ସଭା ଡାକି ଏଇ କଥା ଉପରେ କିଛି ହେଲେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ଦିନ ଠିକଣା ହେଲା - ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ଆଠ ତାରିଖ - ଜାଗାହେଲା ବମ୍ବେ ।

ଗୋଟିଏ କାରଣରୁ କଂଗ୍ରେସର ଏଇ ସଭା ଇତିହାସରେ ସୁନା ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା ହୋଇ ରହିଛି । ଏଇଠି ‘ଭାରତ-ଛାଡ଼’ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହୋଇଥିଲା । ସେଇ ସଭା-ଚଉତରା ଉପରୁ ଅଗଷ୍ଟ ଆଠ ତାରିଖ ଦିନ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ପାଇଁ ଡାକରା ଦେଇଥିଲେ ।

ଜୀବନକୁ ଆମେ ପାଣି ଛଡ଼ାଇବୁ

ଆଜାଦ୍ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି । ଆଠ ତାରିଖ ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସଭା ହେବା ଆଗରୁ ବହୁତ କାମ ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସଭାପତିଙ୍କର ରହିବା ନିହାତି ଜରୁରୀ । ଅଗଷ୍ଟ ତିନି ତାରିଖ ଦିନ ସେ ବମ୍ବେ ଯିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲେ ।

ଯୁଲେଖାଙ୍କ ମନ ଗୋଳେଇ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାଏ । ୧୯୦୧ ମସିହାରେ ତାଙ୍କୁ ହୋଇଥିଲା ଆଠ ବର୍ଷ । ସେତିକିବେଳେ ସେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ

ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେଇଦିନୁ ସେ ବରାବର୍ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଅଛନ୍ତି । ଛାଇ ଭଳି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଛନ୍ତି ଯେ, କେବେ ବି ଆଗକୁ ବଢ଼ି ବାଟ ଓଗାଳି ନାହାନ୍ତି । ଯେତିକି ପାରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କାମରେ ହାତ ଲଗାଇଛନ୍ତି ।

ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କର ଯାହା ଜୀବନ, ସେଥିରେ ଯେ ସେ ଠାଏ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ଏ କଥା ବି ନୁହେଁ । ବୟାଳିଶ ବର୍ଷ ହେଲା ସେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ହେଇ ଏଇଠି ଅଛନ୍ତି, ତ ଟିକିଏ ପରେ ଯାଇ ଉଠିଲେଣି ଆଉ କୋଉଠି । ପଚିଶ ଛବିଶ ବର୍ଷ ହେଲା, ଜେଲ୍‌ତ ହୋଇଚି ତାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘର ।

ଆଜାଦ୍ ଏମିତି ଯାଆନ୍ତି - ଆଉ ଫେରି ଆସନ୍ତି । କେବେ ଯୁଲେଖାଙ୍କ ମନ ଏମିତି ବିକଳ ହୋଇ ନଥିଲା । ଆଜାଦ୍ ବମ୍ବେ ଯିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲେ । ଯୁଲେଖା ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଦୁଆର ଯାଏ ଆସିଲେ । 'ଦିହ ପା'କୁ ନଜର ଦେବ' କହିସାରି 'ଖୁଦା ହାଫିଜ୍' କହିଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଆଖି ପାଣିରେ ଭରିଗଲାଣି ।

ଆଜାଦ୍ ଚକିତ ହେଲେ । କେବେତ ଏମିତି ହୁଏ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଯିବା ତ ନୂଆ ନୁହେଁ । ଯୁଲେଖା ଏମିତି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ସେ ଯୁଲେଖାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ । ତାଙ୍କ ମନ ବି ଭାରି ହୋଇଗଲା ।

ତଥାପି ଯିବାକୁ ତ ହେବ ।

ଠିକ୍ ସମୟରେ ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ, ଆମର ଯାହା କରିବାର କଥା ଆମେ କରି ସାରିଚେ । ଆଉ ଏ ସରକାର

ଯାଙ୍କେ ଆପୋଷ ବୁଝାମଣା ହେବାର ବାଟ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋର ଶେଷ କଥା - ''ଇଂରେଜ ଭାରତ ଛାଡ଼'' ।

ଏଇ ହେଲା ସେଇ ସଭାର ନିଷ୍ପତ୍ତି । ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା ଯେ, ଇଂରେଜମାନେ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ନ ଗଲେ ଲଢ଼େଇ ଆରମ୍ଭ ହେବ । ହାତ ହତିଆରର ଲଢ଼େଇ ନୁହେଁ । ଅହିଂସା ଲଢ଼େଇ । ସିପାହୀ ହେବେ ଭାରତର ତେତ୍ରିଶ କୋଟି ଲୋକ । ସେନାପତି ହେବେ ନିଜେ ଗାନ୍ଧି ।

ସଞ୍ଜବୁଡ଼ି ଆସୁଥାଏ । ସଭାପତି ଭାବରେ ଆଜାଦ୍ ଏଥିରେ ରାଜି ହୋଇ ସାରି ଥାଆନ୍ତି । ଆଗରେ କଳା-ଅନ୍ଧାର ରାତି । ଭାରତ ଭାଗ୍ୟରେ କ'ଣ ଅଛି କିଏ ଜାଣେ ?

ଗୋଟାଏ କଥା ଭାବି ଆଜାଦ୍ ଖୁସି ଥାଆନ୍ତି । ତିନୋଟି ଯୁଗ ବିତିଗଲାଣି । ଏ ଭିତରେ ଖାଲି ସରକାର ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି । ସରକାର କେତେବେଳେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦେଖେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ତ, ଆଉ କେତେବେଳେ ଗୋଇଠା ମାରି ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । କାମର କଥା କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ । ଏତେ ଦିନକେ ଯାହା ହେଉ, ଗୋଟାଏ କଥା ଘଟିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏପଟ ହେଉ କି ସେପଟ ହେଉ । ମରିବା ଠୁଁ ଘୋଷରାଟା ବେଶି ବାଧେ । ବାଧୁଚି ବି ।

ସରକାର ରାଜି ହେଲେ ତ ଭଲ । ନହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାସ୍ତା ଖୋଲା ପଡ଼ିଚି । ଏମିତି ବହୁ କଥା ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ମନକୁ ଆସୁଥାଏ । ସଭାର ବାକି କାମ ସେ ସାରୁଥାଆନ୍ତି ।

ଘର ଛାଡ଼ିବା ଦିନୁ' ସେ ଭଲ କରି ଶୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ଆଗରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ କ'ଣ ଅଛି ସେ କଥା ସେ ଠିକଣା କରି ନ ଜାଣିଲେ ବି, ସରକାର ଯେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିବେ ନାହିଁ, ଏତିକିତ ଜଳଜଳ ଦିଶୁଚି । ତା'ପରେ ତ ଜେଲ୍ ଭୋଗ । ଆଜି ରାତିଟା ହେଲେ ଟିକିଏ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିବା ।

ଏଇ କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ଆଜାଦ୍ ବୁଲାଭାଇ ଦେଶାଇଙ୍କ ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ । ସେଇଠି ସେ ରହୁଥାଆନ୍ତି । ମୁଠାଏ ଖାଇ ଦେଇ ବିଛଣାରେ ଟିକିଏ ଗଡ଼ପଡ଼ ହୋଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ଖବର ମିଳିଲା, ପୋଲିସ୍ ଆସିଛନ୍ତି ।

ମୋଟେ ଆସିବେ ନାହିଁ, ଏ କଥା ଆଜାଦ୍ ଭାବି ନଥିଲେ । ତେବେ ଏତେ କମ୍ ସମୟ ଭିତରେ ଯେ ପରୁଓ୍ୱାନା ଧରି ହାଜର ହୋଇଯିବେ, ଏକଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା ।

ସେ ପୋଲିସ୍ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ତିଆରି ହୋଇଗଲେ ।

ତମେ କି ଆମକୁ ପାରିବ

ସେଇ ରାତିରେ ଗାନ୍ଧି, ନେହେରୁ , କୃପାଳିନୀ, ଆସଫ ଅଲ୍ଲୀ, ସରୋଜିନୀ ନାଇଡୁ ଏମିତି ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ନେତାମାନେ ଗିରଫ୍ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ରେଳରେ ବସାଇ ଏମାନଙ୍କୁ ବମ୍ବେରୁ ବାହାରକୁ ନିଆଗଲା ।

ଆଜାଦ୍ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ, ଅହମ୍ମଦନଗର ଦୁର୍ଗରେ ।

ନେତାମାନେ ସବୁ ଜେଲ୍‌ରେ । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧି ସିନା ଅହିଂସା କଥା କହିଥିଲେ ।

ତେବେ ଲୋକମାନଙ୍କର ମନର ଅବସ୍ଥା ଯାହା ସେଥିରେ ତାଙ୍କ କଥା ମାନି ଚଳିବା ଭାରି କଷ୍ଟ ।

ପୋଡ଼ାଜଳା, ରେଳ ଲାଇନ୍ ଉପୁଡ଼ା, ଫୋନ୍ ତାର କଟା, ଏମିତି ସବୁ କାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସରକାର ବି ଚୁପ୍ ହୋଇ ରହିଲେ ନାହିଁ । ଗୁଳି ଚାଲିଲା । ଷାଠିଏ ଯାଏ ଲୋକ ମଲେ । ଷାଠିଏ ସତୁରୀ ହଜାର ଲୋକ ଧରା ହୋଇ ଜେଲ୍‌ରେ ରହିଲେ । ତଥାପି ଆନ୍ଦୋଳନ ଦବିଲା ନାହିଁ ।

ଆଜାଦ୍ ଜେଲ୍‌ରେ ସମୟ କଟାଇବାକୁ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଲେଖାଲେଖି ଆରମ୍ଭ କଲେ । କଡ଼ା ପହରା ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ରଖା ହୋଇଥାଏ । କାଳେ ସେ ପଳାଇବେ ! ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ରେଡ଼ିଓ ଥିଲା । ମନ ହେଲେ ଟିକିଏ ଖବର ଶୁଣନ୍ତି । ସେତକ ବି ସିପାହୀମାନଙ୍କର ଚିଲ ଆଖିରୁ ବାଦ୍ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଦିନେ ଜଣେ ସିପାହୀ ସେଇଟିକୁ ନେଇଗଲା ।

ସେତେବେଳର ଜେଲ୍ ଜୀବନ ଅତି ହୀନ ଜୀବନ । ଲୁହା ଥାଳିରେ ଖାଇବାକୁ ହେବ । ଖାଇବାରେ ପୁଣି ଯାହା ଦିଆଯାଉଥିଲା, ତାହା ତଣ୍ଟି ଆରପଟକୁ ମୋଟେ ଯାଏ ନାହିଁ । ଗାଧୁଆ, ପାଇଖାନା ଯିବା ଏସବୁରେ ତ ଆହୁରି ଅସୁବିଧା । ବନ୍ଦୀ ଘରକୁ ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖିପାରିବ ନାହିଁ । ଖବର କାଗଜ ଖଣ୍ଡିଏ ବି ପଢ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ । ବାହାର ଦୁନିଆରେ କ'ଣ ଘଟୁଛି, ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣିବ ନାହିଁ ।

ଆଜାଦ୍ ତ ନୂଆ ହୋଇ ଜେଲ୍‌କୁ ଆସୁନାହାନ୍ତି ! ଏ ସବୁ

ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ଅଳ୍ପ ବେଶି ଚିହ୍ନା ଜଣାଥିଲା । ପୁଣି ଏଇଟା ହେଉଛି ଗୋଟାଏ କାମ ଚଳା ଜେଲ୍ । ଗାନ୍ଧି ଗୋଳରେ ମାତିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ତିଆରି ହୋଇଛି । ସେଠି ଅବା ସବୁ ସୁବିଧା ଖୋଜିଲେ ମିଳିବ କୁଆଡୁ ?

ନିଜ ମନକୁ ବୁଝାଇ ଆଜାଦ୍ ସେଠି ରହିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଏ ଜୀବନ ବି ତାଙ୍କୁ ଆରେଇଗଲା । ଥରେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କର ଦେହ ଖରାପ ହେଲା । ତେବେ ସେ ଜେଲ୍ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଔଷଧ ଖାଇବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ ।

ଜେଲ୍‌ରେ ଥିବାବେଳେ ଆଜାଦ୍ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବେଶ୍ ଥଟ୍ଟା ତାମସା କରୁଥିଲେ । ଏମିତିକି ଜେଲ୍‌ରଙ୍କୁ ବି ଛାଡୁ ନଥିଲେ ।

ଏଇ ଦୁର୍ଗରେ ଆଗରୁ ଚାନ୍ଦ ବିବି ବୋଲି ଜଣେ ଦେଶସେବୀଙ୍କୁ ଆକବର୍ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଜଗିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ଚିତା ଖାଁ । ଏବେ ଆଜାଦ୍ ହେରିକାଙ୍କୁ ଯିଏ ଜଗୁଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ବି ଆଜାଦ୍ 'ଚିତା ଖାଁ' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଆଉ ଆଉ ବନ୍ଦୀମାନେ ବି ତାଙ୍କୁ ସେଇ ନାଆଁରେ ଡାକିଲେ । ଜେଲ୍‌ର ଏକଥା ଶୁଣି ରାଗରେ ନିଆଁବାଣ ହୋଇଗଲେ ।

ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖିବାକୁ ସୁବିଧା ନ ପାଇବାରୁ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଭାରି ଖରାପ ଲାଗିଲା । ଯୁଲେଖାଙ୍କ ଲୁହ ଛଳ ଛଳ ଆଖି ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚିଲା । ସବୁ ଛାଡ଼ି ସେ ଦେଶ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଯୁଲେଖା ତାଙ୍କୁ କେବେ ବି କିଛି କହିନାହାନ୍ତି । ସେ ନଥିବା ବେଳେ ଯେତେ ପାରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ କାମ ଆଗେଇ ନେଇଛନ୍ତି । ସେ ଏବେ ଏଠି

ଅଟକ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଯୁଲେଖା ଏତିକି ଖବର ବି ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ସେ ବହୁତ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିବେ । ଯେମିତି ହେଲେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ପଠାଇବାକୁ ହେବ ।

ବହୁତ ଭାବି ଭାବି ସେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ବାହାର କଲେ । ଚିଠି ଲେଖିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେବାକୁ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖିଲେ । ବଡ଼ଲାଟ ଶେଷରେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କୁ ଖବର କାଗଜ ବି ଯୋଗାଇ ଦିଆଗଲା । ବାହାର କଥା ସବୁ ଜାଣି ହେଲା । ଦେଶରେ ଯାହା ସବୁ ଘଟି ଯାଉଛି, ସେ ସବୁ ଆଉ ଅଜଣା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଦେଶସାରା ପୋଡ଼ାଜଳା କାମ ଚାଲିଥାଏ । ଥାନାପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଉଥାଏ । ସରକାରୀ କଳ ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୁନାରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ସେ ଯେଉଁ ଅହିଂସା କଥା କହିଥିଲେ, ଲୋକେ ତାକୁ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି । ଏକଥା ଜାଣି ତାଙ୍କର ମନ ଭାରି ଦୁଃଖ ହେଲା । ସେ ସେଇଠି ଏକୋଇଶ ଦିନିଆଁ ଅନଶନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

ଦେଶରେ ଚାରିଆଡ଼େ ହଇଚଇ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଅହମ୍ମଦ ନଗରରେ ଏକଥା ଶୁଣି ଆଜାଦ୍ ବି ବହୁତ ଦୁଃଖ କଲେ । ତେବେ ସେ ବା କ'ଣ କରିପାରନ୍ତେ ? ଜେଲ୍‌ରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦେହ ବହୁତ ଖରାପ ହେଲା । ଶେଷରେ, ସରକାର ଡରିଯାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ୧୯୪୪ ମସିହା ମଇ ମାସରେ ଖଲାସ କରିଦେଲେ ।

ସେପଟେ କଲିକତାରେ ଯୁଲେଖାଙ୍କର ଦେହ ହଠାତ୍ ଖରାପ

ହେଲା । ବହୁଦିନ ଧରିଁ ସେ ନିଜ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି ଚାଲିଥିଲେ । ଖିଆପିଆରେ ଠିକଣା ରଖୁ ନଥିଲେ । ଦେହ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥିଲା । ତଥାପି ସେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଏକଥା ଜଣାଉ ନଥିଲେ । ଚିଠିପତ୍ର ଦିଆନିଆ ତ ଚାଲିଥିଲା । ସେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସବୁବେଳେ ଲେଖୁଥିଲେ । ହଠାତ୍ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ସେ ଯୁଲେଖାଙ୍କର ଦେହ ଖରାପ କଥା ଶୁଣିଲେ । ରେଡ଼ିଓରେ ବି ସେ ଅସୁସ୍ଥ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଗଲା ।

କେହି କେହି ଏତିକିବେଳେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, ସେ ଏକଥା ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ଅସୁସ୍ଥା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ରହିବା ପାଇଁ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇପାରନ୍ତି । ତେବେ ଆଜାଦ୍ ଏ ସବୁଥିରେ କାନ ଦେଲେ ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ କିଛି ମାଗିବା କଥା ସେ ଭାବି ପାରି ନଥିଲେ ।

ମନ ଅସ୍ଥିର ହେଉ ଥାଏ । ଯୁଲେଖାଙ୍କ କଥା ଥରକୁ ଥର ମନେ ପଡୁଥାଏ । ଏତେ ଦିନ ହେଲା ସେ ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ନଥିଲେ, ସେ ଯାହା ଯେତିକି କରି ପାରିଛନ୍ତି, ତାହା କରି ପାରିନଥାନ୍ତେ । ଆଜି ସେଠି ସେ ନିରାଶ ହୋଇ ରୋଗବିଛଣାରେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ ଏଠି ବନ୍ଦୀ । ପାଖକୁ ଯିବାର ବାଟ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଭାରି ବ୍ୟସ୍ତ ଲାଗୁଥାଏ । କ'ଣ ବା କରିବେ ? ମନକଥା କାହାକୁ କହିବେ ?

ଜେଲ୍‌ରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଯେମିତି କଟିବାର କଥା କଟୁଥିଲା । କାମକୁ ସେ ସମୟ ଭିତରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ । ଭୋର୍ ଚାରିଟାରୁ ବିଛଣା ଛାଡୁଥିଲେ । ସେତିକିବେଳେ ଚା' ମିଳୁଥିଲା । ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରିବା

ପରେ ଜଳଖିଆ ଖାଉଥିଲେ । ତା'ପରେ ଖବର କାଗଜ ପଢୁଥିଲେ । ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ । ମନ ତାଙ୍କର ପଡ଼ି ରହିଥିଲା କଲିକତାରେ । ଏପ୍ରିଲ ନଅ ତାରିଖରେ ଯୁଲେଖା ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଆଜାଦ୍ ଏ ଖବର ପାଇ ଦୁଃଖରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ । ବନ୍ଦୀମାନେ ଯାହା ଯେମିତି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା କଥା ଦେଲେ । ହେଲେ ଏ ଯୋଉ ଦୁଃଖ, କାହାର କଥାରେ କ'ଣ ତାହା ଚାଲିଯିବ ! ଆଜାଦ୍ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ନିଜ କୋଠରୀରେ ବସିଥାଆନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଯୁଲେଖାଙ୍କୁ ମନେପକାଇ କ'ଣ ସବୁ ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ଯୁଲେଖାଙ୍କୁ ସେ ଜୀବନଠାରୁ ବଳି ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଆଜି ସେ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ନିଜ ବାଟରେ ଚାଲିଗଲେ । ଏଇ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ, ତାଙ୍କ ଛାତିଭିତରଟା ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ଯାଉ ଥାଏ ।

ଦୁଃଖ ଏତିକିରେ ସରିଲା ନାହିଁ । ସେଇଠି ଅଟକ ଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ଭଉଣୀ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ଏ ଖବର ପାଇ ଆଜାଦ୍ ଆହୁରି ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ ।

ସମୟ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ । କିଛି ଦିନ ବିତି ଗଲା । ଆଜାଦ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୁଃଖକୁ ଭୁଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ନିତି ଦିନିଆ କାମ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତେବେ ଆଗଭଳି ଆଉ ଉତ୍ସାହ ନ ଥାଏ । ଜୀବନ ଚାଲିଥାଏ ।

ସେତିକିବେଳେ ଆଜାଦ୍ ଶୁଣିଲେ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜିନ୍ନାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ମନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଏ କଥା ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ତେବେ ସେ ଚୁପ୍ ରହିଲେ । ଏହା ଭିତରେ ତାଙ୍କର ବଦଳି ହୋଇଗଲା ବାଙ୍କୁଡ଼ା ଜେଲ୍‌କୁ । ୧୯୪୫ ମସିହାରେ ବଡ଼ଲାଟ ଦେଶ

ବିଷୟରେ କଥା ବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ । ତେଣୁ ବଡ଼ବଡ଼ ନେତାମାନେ ଜେଲ୍‌ରୁ ଛାଡ଼ ପାଇଲେ ।

ଆଜାଦ୍ ବି ଏତିକିବେଳେ ଜେଲ୍‌ରୁ ବାହାରିଲେ । ଆଉ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କଲିକତା ଚାଲିଗଲେ ।

ଗଲା ପୁତ୍ର ବାହୁଡ଼ି ନଇଲା

କଲିକତା ଷ୍ଟେସନରେ ସେଦିନ ହଜାର ହଜାରଲୋକ । ବୀର ସିପାହୀ ଘରକୁ ଫେରୁଛି । ତାଙ୍କୁ ତ ପୁଣି ପାଛୋଟି ନେବାକୁ ହେବ । ଫୁଲ, ବାଜା, ପତାକା କେଉଁଥିରେ ଊଣା ନ ଥାଏ । ଲୋକେ ପାଗଳ ପରି ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ପାଦ ଛୁଇଁବାକୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଥାଆନ୍ତି । ଏତେ ଲୋକ ଭିତରେ ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କ ଖୋଜିଲା ଖୋଜିଲା ଆଖି ଖୋଜୁଥାଏ ଯୁଲେଖାଙ୍କ ଶାନ୍ତ, ସରଳ ମୁହଁକୁ । ତିନିବର୍ଷ ତଳେ ସେ ତାଙ୍କୁ ବିଦା କରିଥିଲେ । ସେ ଆଉ କେବେ ଆସିବେ ନାହିଁ ।

ଆଜାଦ୍ ଲୋକଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ବାଜା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ପଛ କଥା ସବୁ ଭାସି ଉଠୁଥାଏ । ଯୁଲେଖା ଆଜି ଏଠି ଥାଆନ୍ତେ । ସେ ଏମିତି ହତଭାଗା ଯେ, ତାଙ୍କ ଶେଷ ବେଳରେ ଟିକିଏ ପାଖରେ ବସି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମନ ଭାରି ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ଲୋକେ ବି ତାଙ୍କ ମନ କଥା ବୁଝିପାରି ଚୁପ୍ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି ।

ଦେହ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲା ଜେଲରେ ଥିବା ବେଳେ । ଓଜନ ବହୁତ କମି ଯାଇଥାଏ । ଏତିକିବେଳେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପାଇଁ

ସିମଳା ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବନ୍ଧୁମାନେ ମନା କରୁଥିଲେ । ତେବେ ଦେଶପାଇଁ ସେ ଆଉ ନିଜ ଦେହ କଥା ଭାବିଲେ ନାହିଁ । ସିମଳା ଗଲେ । ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ଅନ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଲାଟଙ୍କ କଥା ବୁଝାଇଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ବି ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ କଥା ମାନି ନେବାକୁ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । ଜିନ୍ନା ପୁଣି ସେଇ ପୁରୁଣାଦାବି ଉଠାଇଲେ । ପାକିସ୍ତାନ ତାଙ୍କର ଦରକାର ।

ସେ ପଟେ ବିଦେଶରେ ଅବସ୍ଥା ବଦଳି ଯାଉଥାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଜାପାନର ଦୁଇଟି ସହର ଉପରେ ଆମେରିକା ବୋମାପକାଇ ତାକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବାରୁ ଜାପାନ ଶରଣ ପଶିଥାଏ । ବିଲାତରେ ବି ସରକାର ବଦଳି ଯାଇଥାଏ । ନୂଆ ସରକାର ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବା ପାଇଁ ରାଜି ହୋଇଯାଇଥାଏ ।

କ'ଣ କେମିତି କରାଯିବ, ଏଇ କଥା ଠିକଣା କରିବାକୁ ବିଲାତ ସରକାର ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଭାରତ ପଠାଇଲେ । ସେମାନେ ଆସିବା ଆଗରୁ ଅଜାଡ଼୍ ଭାରତର ଏ ଯୋଉ ଛାଟିଆଣ ସମସ୍ୟା, ତା'ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବାଟ ବାହାର କରି ନେତାମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇଲେ । ସେ ବୁଝାଇଲେ, ଆମେ ଦେଶକୁ ବାଣ୍ଟିବା ନାହିଁ । ବଦଳରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅଧିକା ସୁବିଧା ଦେବା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏଥିରେ ରାଜି ହେଲେ । ଆପତ୍ତି କଲେ ଜିନ୍ନା । ସେ କିଛି କଥା ଶୁଣିବାକୁ ରାଜି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦାବି ପାକିସ୍ତାନ ।

ଦେଶ ପଛେ ରସାତଳକୁ ଯାଉ, ସେ ନିଜର ଅଲଗା ଦେଶଟିଏ ଚାହାନ୍ତି । ନହେଲେ ପୁଣି ବଡ଼ଲାଟ ହେବେ କେମିତି ? ନୂଆ ଦେଶ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି ଇତିହାସରେ କେମିତି ଜାଗା ପାଇବେ ?

ବିଲାତର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଅଲଗା ମୁସଲମାନ ଦେଶ ଗଢ଼ିବା କଥାରେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଯାହା କହିଲେ ଜିନ୍ନା ତାକୁ ମୋଟେ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଲାଟଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ କଂଗ୍ରେସ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ କାମଚଳା ସରକାର ଗଢ଼ିବାକୁ ରାଜି ହେଲା । ମୁସ୍‌ଲିମ୍-ଲିଗ୍ ଏଥିରେ ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଠିକଣା କଲା । ଜିନ୍ନାଙ୍କ କଥାରେ ହଠାତ୍ ହାଣ କାଟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ନୂଆ ସରକାର ଗଢ଼ାହେଲା । ନେହେରୁ ହେଲେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ । ଦେଶ ସେତେବେଳେ ରକ୍ତରେ ଗାଧୋଉଥାଏ । ଲୋକଙ୍କ ଚାପରେ ମୁସ୍‌ଲିମ୍‌ଲିଗ୍ ସରକାରରେ ରହିଲେ । ତେବେ ଅସୁବିଧା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଜିନ୍ନା ଯାହା ଚାହୁଁଥିଲେ, ଯେମିତି ହେଲେ ତାହା ହାସଲ କରିବାକୁ ମନରେ ଆଣ୍ଠ ବାନ୍ଧିଥିଲେ ।

ଆଜାଦ୍ ଏ ସରକାରରେ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ । ତେବେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ କଥାରେ ତାଙ୍କୁ ମତ ବଦଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ନେହେରୁ ସରକାରରେ ସେ ହେଲେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ । ସେଇ ପଦରେ ୧୯୫୮ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲେ । ଆଜାଦ୍ ଜୀବନରେ ପାଠଶାଳାର ଦ୍ୱାର ମାଡ଼ି ନଥିଲେ । ତେବେ ଘରେ ପଢ଼ି ସେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଭଲ ଭାବେ ଜାଣିଥିଲେ । ସରକାରୀ କାମ, ସଭାସମିତିରେ ସେ କିନ୍ତୁ କେବେ ଏଇ ଭାଷା କହୁ ନଥିଲେ ।

ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା

୧୯୪୭ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ତାରିଖରେ ଇଂରେଜମାନେ ଭାରତ ହାତରେ ଶାସନ ଭାର ଦେଇ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ଭାରତଦୁଇଭାଗ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଦେଶର ଜନ୍ମ ହେଲା । ତା'ର ନାମ ପାକିସ୍ତାନ । ଇଂରଜମାନେ ମୂଳରୁ ଏହା ଚାହୁଁଥିଲେ । ଏଇଥିପାଇଁ ଜିନ୍ନାଙ୍କୁ ହାତବାରିସୀ କରିରଖିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧି ଏଥିରେ ରାଜି ନଥିଲେ । ଆଜାଦ୍ ତ ମୂଳରୁ ଏହାର ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ । ଅଯଥା ହାଣକାଟରୁ ଦେଶକୁ ବଂଚାଇବା ପାଇଁ ପଟେଲ ଏଥିରେ ରାଜି ହେଲେ । ନେହେରୁ ତ ଆଗରୁ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ କଥାରେ ରାଜିହୋଇ ସାରିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧି ବି ଶେଷରେ ମତ ଦେଲେ । ଶେଷଯାଏ କିନ୍ତୁ ଆଜାଦ୍ ନିଜ ମତରେ ସ୍ଥିର ରହିଲେ । ତାଙ୍କର କଥା ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ ।

ଅଗଷ୍ଟ ୧୪ରେ ପାକିସ୍ତାନ ଓ ୧୫ରେ ଭାରତ- ଏମିତି ଦୁଇଟି ନୂଆ ଦେଶ ଜନ୍ମ ହେଲା । ଲାଲକିଲ୍ଲା ଉପରେ ତ୍ରିରଙ୍ଗା ପତାକା ଉଡ଼ିଲା । ଭାରତର ଏତେଦିନର ସପନ ସତ ହେଲା । ଲଢ଼େଇର ଶେଷ ହେଲା ।

ତେବେ ଏଥି ଭିତରେ ନୂଆ ଲଢ଼େଇ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଆଗରୁ ଭାରତ ଲଢୁଥିଲା ବିଦେଶୀ ସରକାର ସାଙ୍ଗରେ । ଏବେ ଲଢ଼େଇ ହେଉଥିଲା, ଦୁଇଟି ଜାତି ଭିତରେ, ଯାହା ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅଳ୍ପଦିନ ଆଗରୁ ଭାରତର ଥିଲା ।

ଦେଶ ବଣ୍ଟା ଯିବା ପରେ ପାକିସ୍ତାନରୁ ଘରଛଡ଼ା ମଣିଷ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଭାରତ ଆସିଲେ । ଏଠୁ ମଧ୍ୟ ସେମିତି କିଛିଗଲେ । ପାକିସ୍ତାନ କାଶ୍ମୀରକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଲଢ଼େଇ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କ ବିଷୟରେ କ'ଣ କରାଯିବ, ଠିକଣା ହୋଇନଥାଏ । ଗୋଟିଏ ମଣିଷକୁ ଖୁସି କରିବାକୁ ଯାଇ, ଏ ଯେଉଁ ହଣାକଟା ହେଲା, ଇତିହାସରେ କେବେ ଏମିତି ଘଟିଥିବାର ଜଣା ନାହିଁ ।

ଆଜାଦ୍ ଦୁଃଖ ପାଇଲେ । ଦୁଇ ଜାତିକୁ ମିଳାଇ ରଖିବା ପାଇଁ ସବୁପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଶେଷରେ ନିରାଶ ହୋଇ ଚୁପ୍ ରହିଲେ । ତେବେ ତାଙ୍କର ଆଶାଥିଲା ଦୁଇଦେଶ ବେଶି ଦିନ ଅଲଗା ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସେଇ ଆଶା ଏବେବି ପୂରଣ ହୋଇନାହିଁ ।

ତାଙ୍କ କଥା ରହିଲା ନାହିଁ । ଏଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଭାରି ଅଭିମାନ ହୋଇଥିଲା । ସରକାରରେ ରହିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଠିକଣା କରିଥିଲେ । ତେବେ ଲାଟଙ୍କ ଚାପରେ ସରକାରରେ ରହିଲେ । ତାଙ୍କର ମନ ଏତେ ଖରାପ ହୋଇଯାଇଥିଲା ଯେ, ସେ ଭଲରେ କାମଦାମ ବି ପାରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ନିଜକୁ ବୁଝାଇଲେ । କାନ୍ଧରେ ଯେତେବେଳେ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛନ୍ତି, ତାକୁ ଯେମିତି ହେଲେ ବୋହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଜାଦ ନିଜର ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ଭଲ ଖାଇବା, ଭଲ ପିନ୍ଧିବା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସବୁକାଳର ଅଭ୍ୟାସ । କୋଉଠି ଭଲ ଦୃଶ୍ୟଟିଏ ଦେଖିଲେ ସେ ତାକୁ ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଦେଖୁଥିଲେ । ଗୀତଟିଏ ବୋଲା ହେଲେ କାନଡେରି ଶୁଣୁଥିଲେ । ନିଜେ ତ ଭଲ ସୀତାର ବଜାଉଥିଲେ । ଏବେ ଏଥିପାଇଁ ବେଳ ମିଳୁଥିଲା । ଟଙ୍କା ପଇସା ସାଇତି ରଖିବା କଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣାନଥିଲା । ଯାହା ଯୋଉଠୁ ଆସୁଥିଲା, ସେ ସବୁ ସେମିତି ଖର୍ଚ୍ଚ ବି ହୋଇଯାଉଥିଲା ।

ଯୁଲେଖା ଥିବାବେଳେ ଅବା ଏଥିପାଇଁ ଟିକିଏ ପାଟି ତୁଣ୍ଡ କରୁଥିଲେ । ଏବେ ସେତ ନିଜ ହାତରେ ନିଜେ ଚଉଦ ପା । କିଏ ତାଙ୍କୁ କ'ଣ କହିବ ? ସେ ଅବା ତାକୁ ମାନିବେ କାହିଁକି ?

ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ପାଞ୍ଚମାସରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଜଣେ ଗୁଳିକରି ମାରିଦେଲା । ରକ୍ତର ଦାଗ ପୂରାପୂରି ଲୁଚି ନଥିଲା, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚାଲିଗଲେ । ଆଜାଦ୍ ଏଥିରେ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ସେ ବହୁତ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚାଲିଯିବାପରେ ଆଜାଦ୍ ନିଜକୁ ଭାରି ଏକୁଟିଆ ମନେକଲେ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଜାଦ୍ କାମ ଭିତରେ ନିଜକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଦେଶ ନୂଆ କରି ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି । ଆଗରେ ଅସୁମାରି କାମ ।

ଏତିକିବେଳେ ଦେଶରେ ଭୋଟ ନିଆଯିବା ବେଳ ଆସିଗଲା । ପହିଲିଥର ପାଇଁ ଭୋଟ ହେବ । ଆଜାଦ୍ ଠିଆ ହେଲେ ରାମପୁର ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରୁ । ବହୁତ ଭୋଟ ପାଇ ଜିଣିଲେ ବି । ସ୍ୱାଧୀନତା ଆଗରୁ ସେ ଯେମିତି ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ, ଏଥର ବି ସେଇଆ ରହିଲେ । ମଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇଆ ଥିଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ସେ ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ନୂଆରୂପ ଦେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସାରା ଦୁନିଆ ସହିତ ଭାରତକୁ ପାଦମିଳାଇ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଖାଲି ପୁରୁଣା ରୀତିନୀତିକୁ ଧରି ବସିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ପୁଅ-ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ତାକୁ ସେ ଉଠାଇ ଦେଲେ । ଦୁଇପକ୍ଷ ସମାନ ତାଳରେ ପାଦ ମିଳାଇ ଚାଲିଲେ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ।

ଭାରତ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ଦେଶ । ତା'ର ନିଜର ଚଳଣିଅଛି, ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ଅଛି । ସେ ସବୁକୁ ଏକାବେଳକେ ଭୁଲିଗଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ପୁରୁଣା ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆସନ୍ତୁ । ଭାରତର ଯାହା ନିଜର ଅଛି, ସେ ସବୁକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରନ୍ତୁ । ହିନ୍ଦୀ ହେଉଛି ଏ ଦେଶର ବେଶୀ ଲୋକେ କହୁଥିବା ଭାଷା । ସେଇ ଭାଷାକୁ ସରକାରୀ ଭାଷା କରାଗଲେ ଦେଶପାଇଁ ଭଲ ହେବ ।

ଭାରତରେ ମୋଟେ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନିନଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବେଶୀ । ଏ ଭିତରୁ ବେଶୀ ଲୋକଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ିବାର ବୟସ ଚାଲିଗଲାଣି । ସେମାନଙ୍କୁ ସେମିତି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଦେଶସାରା ନୂଆନୂଆ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ଆଉ ଡାକ୍ତରୀ କଲେଜମାନ ବସାଇବାକୁ ହେବ । ସାରା ଦେଶକୁ ଗୋଟିଏ ସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଶିକ୍ଷକମାନେ ଦେଶର ଆଗୁଆ ପୀଢ଼ିକୁ ଗଢ଼ୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେତେଦିନଯାଏ ତଳେ ପଡ଼ିରହିଛନ୍ତି, ସେତେଦିନଯାଏ ଦେଶ ଆଗେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ବେତନ ବଢ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁମାନେ ଭଲ କାମ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜାଗାରେ ବସାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଦେଶରେ ହରିଜନ ଆଦିବାସୀମାନେ ପଛୁଆ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । କାଳକାଳରୁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କାହାରି ଆଖି ପଡ଼ି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପାଠପଢ଼ା କଥାଟାକୁ ଖେଳେଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେମାନଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଏମିତି ଅସୁମାରୀ କାମ ଭିତରେ ଆଜାଦ୍ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଲେ । କାମ ଭିତରେ ସେ ନିଜର ଦୁଃଖକୁ ଭୁଲିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା

କରୁଥିଲେ । ଆଜାଦ୍ ନିଜ ହାତରେ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ବାପା ଖାଲି ତାଙ୍କୁ ପାଠଶାଳାକୁ ପଠାଇବାକୁ ରାଜି ହୋଇ ନଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ସେ କ'ଣ ପଢ଼ିବେ କେତେ ପଢ଼ିବେ, କ'ଣ କରିବେ ଏ କଥାରେ କେବେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ ନିଜ କଥା ନିଜେ ଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ପାଠଶାଳା ଦ୍ୱାର ନମାଡ଼ିଥିବା ଲୋକ ହାତରେ ଆଲ୍ଲା ଏ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାର ଭାର ଦେଇଛନ୍ତି । କୋଉଠି ଟିକିଏ ଭୁଲ୍ ରହିଗଲେ ଦେଶ ତାଙ୍କୁ କେବେ ବି ମାଫ୍ କରିବ ନାହିଁ ।

ସେଇଥିପାଇଁ ଆଜାଦ୍ ଭାବିଯାଆନ୍ତି । ନୂଆ କଥାଟିଏ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ମନେ ରଖନ୍ତି । ନିଜ ଦେଶରେ ତାକୁ ଚଳାଇବା କଥା ଭାବନ୍ତି । ଏମିତି ଚାଲିଥାଏ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ।

ଦୀପ ଲିଭିଗଲା

ଷୋହଳ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ସେଇଦିନଠୁଁ ଆଜାଦ୍ ନିଜକୁ ଦେଶମାଆ ହାତରେ ଟେକି ଦେଇଛନ୍ତି । ନିଜ କଥା ବେଶି ଭାବି ନାହାନ୍ତି । ମାଆ, ଭାଇ, ବାପା, ଭଉଣୀ, ଏମିତିକି ପୁଅ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ବି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ଆଜାଦ୍ ଦୁଃଖ ପାଇଛନ୍ତି । ତେବେ ପୂରା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ଆଖିର ଲୁହକୁ ହାତରେ ପୋଛି ନିଜ ବାଟରେ ଏକା ଆଗେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଯୁଲେଖା ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଗଲେ । ଆଜିକୁ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସାରା ସଂସାର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖାଯାଇଥିଲା । ସେ ଭାବୁଥିଲେ ତାଙ୍କର କ'ଣ ଗୋଟେ ହୋଇଯିବ । କାହିଁ କିଛି ହେଲା

ନାହିଁ ତ । ସେ ଦୁଃଖକୁ ସେ କଟାଇ ପାରିଲେ, ପୁଣି ନିଜର ନିତିଦିନିଆ କାମରେ ଲାଗିଲେ ।

ମଣିଷ ମାତ୍ରକେ ଏମିତି । ପାରିବ ନାହିଁ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପାଟିକରେ ସିନା, ତେବେ ସବୁପାରେ । ପାରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଦେହ କିଛି ଦିନ ହେବ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଭାରି ଦୁର୍ବଳ ଲାଗୁଚି । ଜେଲ୍‌ରେ ଥିବାବେଳେ ଲୁହାର ଦେହ ଭାଙ୍ଗିଥିଲା । ଥରକୁ ଥର ଦୁଃଖର ଝଡ଼ ବହିଆସି ତାକୁ ଖୋଳ କରିଦେଇଛି । ଏବେ ଯେତିକି ଯାହା ସେ ଚାଲୁଛନ୍ତି ଖାଲି ନିଜ ମନର ଜୋରରେ । କୋଉଦିନ ଥକି ପଡ଼ିବେ । ବାଟରେ ମୁହଁମାଡ଼ି ପଡ଼ିଯିବେ ।

ସେଦିନ ବି ଆସିଗଲା । ୧୯୫୮ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ବାଇଶ ତାରିଖ । ଆଜାଦ୍ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଶୋଇପଡ଼ିଲେ । ଏକୁଟିଆ ବାଟଚାଲି ଚାଲି ବହୁ ଥକି ପଡ଼ିଥିଲେ । ତେବେ ବି ଶେଷ ଯାଏ ସେ କାମ କରୁଥିଲେ । ଦେଶକଥା ଭାବୁଥିଲେ ।

ଆଜାଦ୍ ଏ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନଥିଲେ । ତଥାପି ଦେଶକୁ ସେ ନିଜର ମାଆ ବୋଲି ଧରି ନେଇଥିଲେ । ତାହାରି ସେବାରେ ଜୀବନର ଶେଷ ଘଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜକୁ ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ସମସ୍ତେ ଏକଥା କରି ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ପାରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଆମେ କହୁ ମହାପୁରୁଷ ।

***